

/ В.П.Зосимович // Доклады АН СССР. –1939. – Т. 24. – № 1. – С. 72–75.

3. Дикіе види и происхождение культурной свеклы / В.П.Зосимович // Свекловодство : в 3 т. – К. : Сельхозгиз, 1940. – Т. 1. – С. 17–88.

4. Achard T.G. Ausfürliche Beschreibung der Methode, nach welcher bei der Kultur der Runkelrube verfahren werden muss, um inren Zuckerstoff nach Möglichkeit zu vermehren / T.G. Achard. – 1799.

References

1. Pokhodzhennia kulturnykh buriakiv / V.P. Zosymovych // Buriakivnytstvo. – 1937. – № 12. – S. 39–44.

2. Evolyutsiya kulturnoy sveklyi (Beta Vulgaris L) / V. P. Zosimovich // Doklady AN SSSR. – 1939. – Т. 24. – № 1. – S. 72–75.

3. Dikie vidy i proishozhdenie kulturnoy sveklyi / V. P. Zosimovich // Sveklovodstvo : v 3 t. – К. : Selhozgiz, 1940. – Т. 1. – S. 17–88.

4. Achard T.G. Ausfürliche Beschreibung der Methode, nach welcher bei der Kultur der Runkelrube verfahren werden muss, um inren Zuckerstoff nach Möglichkeit zu vermehren / T.G. Achard. – 1799.

Silchenko I. V., senior research worker of National scientific Agrarian library of NAAS (Ukraine, Kiev), i.silchenko@hv.kiev.ua

Corresponding member V.P. Zosymovych on origin and growth of sugar beet plant

Below is presented a section from theory of evolution of wild species and origin of cultivated beets, which was made by famous Ukrainian scientist – Zosymovych V.P., i.e. historical analysis of the emergence and growth of sugar-beet plants from 3000-year period based on studies of literature of that time sources. This enabled scientist to confirm, that origin of cultivated beets was Southwest Asia.

Keywords: history of science and technics, V.P. Zosymovych–Scientist–geneticist, sugar–beets, origin, growth, historical analysis.

Сильченко И. В., старший научный сотрудник, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН (Украина, Киев), i.silchenko@hv.kiev.ua

Член–корреспондент В.П. Зосимович про возникновение и развитие свеклосахарного растения

Представлено обсуждение одного из разделов теории эволюции диких видов и происхождения культурной свеклы, разработанной известным украинским ученым – В.П. Зосимовичем, а именно: исторического анализа возникновения и развития свеклосахарного растения за 3000–летний период на основании тщательного изучения существующих к тому времени литературных источников. Это дало возможность ученому доказать, что первичным ареалом происхождения культурной свеклы является Передняя Азия.

Ключевые слова: история науки и техники, В.П. Зосимович – ученый–генетик, свекла, возникновение, развитие, исторический анализ.

* * *

УДК 001.891:581.165.1:633.4:001.63

Коваленко М. М.

аспірант, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (Україна, Київ), max_kmm@ukr.net

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА В. Г. РОТМІСТРОВА (1866–1941) У РОЗРОБКУ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ БАВОВНИКУ В УКРАЇНІ

Розглянуто один із аспектів наукової діяльності відомого природодослідника Володимира Григоровича Ротмістрова, зокрема його внесок у вивчення й обґрунтування технології вирощування бавовнику в Україні. Висвітлено основи цієї технології: райони вирощування бавовнику, ботанічні відмінності сортів бавовнику, вирощування бавовнику без зрошення і з зрошенням, захист культури від шкідників, місце бавовнику в сівозміні та перспективи вирощування в Україні.

Ключові слова: В.Г. Ротмістров, досліді, бавовник, волокно, ґрунт, живлення, вирощування.

Важливий внесок у становлення й подальший розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні зробив видатний природодослідник Володимир

Григорович Ротмістров. Він вперше розробив методики польового досліду і дослідження кореневої системи сільськогосподарських культур, опрацював системи обробітку й удобрення ґрунтів, вивчення вологості ґрунту та питань водного режиму чорноземних ґрунтів. Працюючи тривалий час (1894–1917) на посаді директора Одеського дослідного поля Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії, професор В.Г. Ротмістров довів можливість вирощування бавовнику в Україні [1].

Таким чином, вивчення й осмислення наукової спадщини В.Г. Ротмістрова сприятиме розвитку історичних досліджень стосовно відтворення діяльності українських учених у системі сільськогосподарської дослідної справи, що додасть персоніфікованого наповнення її історії наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.

Бавовна (*Gossypium* spp.) є одним з найстаріших природних матеріалів, яку людина використовує понад 12 тисячоліть і у багатьох країнах світу вона є однією з найважливіших рослин для виготовлення волокна. Крім того, що бавовна є джерелом волокна для текстильної промисловості, її насіння, багате на олію (18–24%) і протеїни (20–440%), відіграє важливу роль у харчовій та олійній промисловості. Сучасне світове виробництво бавовни–сирцю становить 25,5 мільйонів тонн з 34,8 мільйонів гектарів посівів. Основними виробниками бавовни є Китай, США та Індія, частка яких становить майже 60% світового виробництва. Бавовна вирощується у більш, ніж 100 країнах, що становить близько 40% світового ринку волокна. Бавовну культивують у різних кліматичних поясах, зокрема тропічному, субтропічному й помірному [2]. В Україні вирощування бавовнику розпочалося в 1930 р. в Причорномор'ї – Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Одеській, Дніпропетровській і Донецькій областях, – в 1952 р. посівні площі його вже становили 475 тис. га, але з 1956 р. у зв'язку з успішним розвитком бавовництва в Середній Азії, Казахстані та Закавказзі бавовносіяння в Україні було призупинено [3].

Досліди з бавовником В.Г. Ротмістров розпочав 1904 р. в Одесі. Перші досліді з голонасінним сортом виявили, що цей сорт найбільш ранній серед інших і тому найбільше придатний для північного району, де вирощування культури бавовнику здавалася неможливим. До 1907 р. В.Г. Ротмістров проводив досліді в Одесі, а згодом на Полтавщині, Поділлі, Одещині, Херсонщині, Таврії, Криму, на Кубані, Терщині, Ставропільщині, Чорномор'ї [4, с. 7].

Вважалося, що лише на узбережжі Чорного моря можна очікувати успіху, але не далі на північ. У 1909 р. колишнє Міністерство земельних справ запропонувало В.Г. Ротмістрову організувати широкі колективні досліді на узбережжі Чорного моря, в Криму та на Північному Кавказі [5; 6; 7]. Досліді проводили з голонасінним сортом з Грузії, який назвали “кавказький”. Але зафіксувати справжній урожай заважало перш за все те, що скрізь, де провадили досліді, культура бавовна була невідома, “дивитись на неї приходили з далеких місцевостей, а в період вистигання розтягали “на спомин” значну частину врожаю”, іноді до 30%. У багатьох випадках після першого ж морозу плантатори залишали ниву й не збирали навіть сирцю–бавовни, який був цілком уже

готовий, стиглий у коробочках. Проте, не зважаючи на вказані помилки, колективні досліді дали цілком позитивні наслідки. Ці летючі колективні досліді у 1914 р. було замінено стаціонарними дослідіми на 3–х опорних пунктах, які облаштували метеорологічні станції (Балтазарівці (к. Дніпровський пов.), Шабалата (Акерманський пов.) і Кара–Дениза (поблизу Севастополя) [8, с. 10]. Але у 1916 р. усіх завідувачів пунктів було мобілізовано до війська і пункти проведення дослідів з бавовником довелося закрити.

Для очистки волокна у 1909 р. В.Г. Ротмістров ініціював будівництво в Одесі заводу, який згодом було перенесено до Херсону. Після революційних подій, з 1925 р. знову було поставлено досліді з ініціативи Головного бавовняного комітету у Москві. Але досліджували туркестанські, волохато–насінневі сорти, які як і у В.Г. Ротмістрова у період 1904–1907 рр. не дали позитивних результатів. У 1927 р. вчений організував досліді з “кавказьким” сортом на опорному пункті Брилівської дослідної зрошувальної мережі Дорнбурзі [9]. Ці досліді дали блискучі результати, які підтвердили висновки попередніх дослідів, закладених до військових дій, давши до 100 пуд. сирцю–бавовни з 1 десятини.

У статті інженера Федорова (журн. “Новая Техника”, 1930, №9) на підставі спостережень в лабораторії Московського вищого технічного училища подано висновок, що з нестиглого волокна бавовни, якого в Україні одержується близько 50% пряжа і тканина виходять міцніші, ніж з волокна стиглого або перестиглого. А тому українська бавовна, незалежно від часу збирання, уся придатна для текстильних виробів. Ці результати стали надзвичайно важливими для українського бавовництва. На підставі 13–річних дослідів В.Г. Ротмістрова було в повній мірі доведено можливість вирощування та високу рентабельність культури бавовнику в Україні, враховуючи що район вирощування лежить на північ від 46° п. ш., тобто ця культура проти Північного Кавказу, що на 42° п. ш., просунулася на північ ще на 4°.

Ротмістров В.Г. визначив і описав райони вирощування бавовнику в Україні. Він зазначав, що важкий глинястий ґрунт мало придатний для будь–яких культурних рослин загалом, а для бавовнику і зовсім непридатний. Важкий глинистий ґрунт, що мало прогривається, також не зовсім підходить для вирощування цієї культури. Бавовник – рослина, що любить тепло, краще росте на легких ґрунтах, які швидко й на велику глибину прогриваються, – тобто на піскуватих та на супіскуватих ґрунтах. За умови наявності перегною (гумусу 2–5%) такі ґрунти будуть найкращими для вирощування бавовнику. У 1927 р. було проведено досліді з бавовником на важкій суглинковій землі в Дорнбурзі (Херсонський округ) і на чорноземному піску у радгоспі “Перевага Революції” (Херсонський округ). У радгоспі бавовник на піску почав дозрівати 27 серпня, а на важкому суглинку 8 вересня, тобто на 12 днів пізніше. Такий ґрунт залягає в колишньому Дніпровському повіті на південь від Дніпра, між Херсоном та Каховкою з одного боку і Чорним морем з другого. Починаючись солончаками від Кінбурнської коси понад берегом моря, ґрунти в напрямі на схід змінюються на глинисті, потім на

супіщано–глинисті, далі глинисто–супіщані, які переходять в супіски, потім у піски. Останні змінюються на все важчі ґрунти до глинистих, район має всю гаму чорноземних ґрунтів різної легкості. Це і був основний бавовно–розвідний район. З нього було виключено район кучугурних Олешківських пісків (без перегною) понад самим Дніпром, непридатний для вирощування культури бавовняника.

Вздовж берега Дніпра на схід від Каховки простягається смуга легкуватих ґрунтів, які теж придатні для вирощування бавовнику. На захід від Херсону понад берегом моря до Одеси та Овідіополя, тягнеться завширшки в 30–40 кілометрів смуга барнястих глинистих ґрунтів, де вирощування культури бавовнику було цілком можливим. Загальна площа, що своїми кліматично–ґрунтовими умовами придатна для культури бавовнику дорівнює 4 млн. га з яких на півдні Херсонщини та частині Мелітопольщини усього коло 1 млн. га можна зрошувати водою з Дніпра, решта ж землі між Херсоном та Миколаєвом, а потім Миколаєвом та Тирасполем назавжди залишиться без зрошення. Цьому сприяла відсутність річок, виключаючи Придністрянщину, хоча вона придатна для вирощування бавовнику. Тому вирощування культури бавовнику без зрошення так само важливе, як і зі зрошенням. У цьому районі кліматичні умови частково задовольняють вимоги культури бавовнику: безморозних днів тут пересічно 160, а бавовник вимагає 120–130 днів до дозрівання першої коробочки його на рослині. Отже, як засвідчили дослідження В.Г. Ротмістрова, кліматичні умови півдня України повною мірою дозволяють вирощувати культуру бавовнику.

Рослина бавовника належить до категорії *Malvacea*, роду *Gossypium*, має кілька ботанічних відмін, а ще більше сортів, які не відрізняючись ботанічно, часто визначають прізвище плантатора або селекціонера, який виділив та розвів окремо цей сорт, або назву місцевості розведення сорту. Голонасінний сорт з яким працював В.Г. Ротмістров походив з західної Грузії, куди був завезений з Єгипту. З ботанічного погляду цей сорт потребував детального вивчення, але згодом він здичавів через низьку техніку вирощування культури бавовнику у Грузії. Упродовж багатьох століть рослина бавовнику переборювала різноманітні кліматичні несприятливі умови при цілковитій відсутності технічного вирощування. Отже й не було дивним, що вона здичавіла. Ротмістров В.Г. стверджував, “коли поліпшити техніку культури, коли вживати методів селекції, коли систематично зрошувати та угноувати землю, що створить найбільш сприятливі умови для життя рослин бавовнику в Україні, в новім місці, – ми можемо сподіватися відновити старі властивості цього сорту, а це доводить наявність більшої, проти сортів упландів, довжини волокна (на 2–3 мм), яка залишилася з первісних властивостей цього сорту” [4, с. 15].

Назву “Єгипетський” подають цьому сортові в Грузії відповідно до відношення його до сі–айландів. На той час сорт з Грузії ще не мав певної ботанічної назви, не був вивчений досконально з погляду систематики, анатомії й фізіології та залишався з назвою “кавказький”. Насіння бавовнику, яке бувало завбільшки в невелику квасолину, складається з луски

(оболонки) та ядра. Луска складається з кількох шарів клітин, які з поверхні вкриті шаром довгастих клітин, що формують епідерміс; клітини епідермісу мають потовщену стінку в кутикулі. Деякі клітини епідермісу виступають на 1–1,5 мм над поверхнею епідермісу і дають так званий підпушок, якого нема у голонасінних сортів; інші клітини епідермісу витягаються на 25–30, навіть 50 мм і формують волоконця. Така витягнута клітина має вигляд рурки, яка спочатку виповнена протоплазмою, потім під час зростання, в протоплазмі з'являються порожні місця, протоплазма перетворюється в рідину, згодом зникає, волоконце сплющується, закручуючись спіралью в різні боки. Волоконце всередині залишається порожнім, заради цих волоконць і розводять бавовник.

Вирощування бавовнику без зрошення передбачало врахування багатьох природних факторів. Як доводив В.Г. Ротмістров, головна вимога цієї культури полягає в тому, щоб під час висіву насіння в приповерхньому шарі ґрунту було достатньо води, щоб насіння змогло прорости та заглибити свою кореневу систему на потрібну глибину. При подальшому своєму розвитку корінці мають заходити до кінцевого свого заглиблення, тобто до 1 метра і при своєму просуванні в ґрунті мати задовільну кількість ґрунтової води. З цього видно, що в період засіву шар ґрунту в 1 метр повинен бути вологий від поверхні до низу, власне не від самої поверхні, а від того шару ґрунту куди кладеться насіння. Починають сіяння між 10 і 20 травня, а при не зовсім теплій погоді дещо пізніше [10, с. 4].

Коли є штучне зрошення, способи вирощування культури бавовнику змінюються не набагато. Найважливіше місце має своєчасний висів культури. Рівчаки, що підводять воду до поля, або так звані вади з валиками землі обабіч, проводяться впоперек схилу. Зрошення через “затоплення” забирає небагато часу, лише доки не набіжить потрібна кількість води. Зрошення “борозенками” вимагає далеко більше часу, бо тягнеться доки борозенкою вода не дійде до її кінця, а як вода по борозенці входить у землю та поступово насичує ґрунт досить поволі (5–10 годин). Також використовували способи зрошення “напуском” та “дощування”.

При опрацюванні способів захисту бавовнику від шкідників Ротмістров В.Г. зазначав, що бавовнику шкодять не стільки різного роду комахи, але і хвороби, що залежать від мікроскопічних грибків та бактерій. Найбільше шкодить бавовнику павутиновий кліщик, який викликає хворобу “радіальна іржа”. Цього кліщика нищили рідким борошняним клейстером, хоча проблемність обприскування полягала у тому, що обприскувати листя потрібно знизу. Взагалі, від цього шкідника рослина бавовнику не гинула, але не давала задовільного врожаю [11, с. 24]. Бавовняну совку та бавовняну вош знешкоджували обприскуванням рослини розчинами паризької зелені або синього каменю. Грибки та бактерії створюють хвороби бавовнику – рак кореневої шийки або вілт, гомоз та кореневу гниль, лікування яких майже неможливе і полягає лише у відбиранні хворих рослин.

Обґрунтовуючи місце бавовнику в сівозміні, В.Г. Ротмістров звертав увагу на кореневу систему культури бавовнику та її живлення, для забезпечення

якого пропонував вдаватися до штучного зрошення. Тому, якщо штучного зрошення немає, бавовник можна сіяти лише по чистому чорному пару, який упродовж півтора року збирає багато води в ґрунті. Краще на тому полі, що призначається під бавовник, після збору хліба, тобто в липні полушити стерню багатолемішним плугом без полицок або іншим знаряддям, щоб стерня залишилася стояти, але була підрізана. Обробіток поля під бавовняник потребує лише 2 лущіння проти чистого пару, що ореться по весні, але збирає води не менш за 30% тієї кількості, яка збереться за увесь час, що нива лежатиме зорана. Таких захід є дуже корисним, його не можна відкидати в разі бажання мати добрий врожай бавовнику. Отже у всякій сівозміні можна вирощувати бавовник без зрошення, але тільки по пару і це буде неодмінною умовою досягнення позитивних результатів. На іншому полі бавовник не може добре рости окрім лише під час дощового літа.

Перспективи вирощування бавовнику в Україні В.Г. Ротмістров розглядав з урахуванням використання заходів проти суховіїв [12]. Весняні вітри висушували ґрунт у районі зрошення та забирали зрошувальну воду вже після того, як зроблено передзасівний полив та засів. У 1928 р. В.Г. Ротмістров спостерігав таке руйнування, бурю в районі зрошення (Брилівка), яка була там майже безперервно упродовж півтора місяця. Єдиний порятунок від вітрів, що дмуть цілий рік, зміцнюючись у останні місяці зими та по весні, – це деревна рослинність, яка зупиняє вітер, захищаючи поверхню землі від його посушливого впливу на польові культури рослини. Чим вищі будуть ці захисні дерева, то корисніший буде їхній вплив. Отже зрошення треба влаштовувати, супроводжуючи його деревними насадженнями, без яких рентабельність зрошувальних культур буде значно знижена, зокрема культури бавовняника, бо дозрілу сирець–бавовну вітер буде розносити по полю, а води на зрошення буде витратитися майже вдвоє. Тому зрошення лівобережних наддніпрянських степів без деревних насаджень неможливе. Деревні насадження також затримують переміщення шкідників культурної рослинності.

Як уже зазначалося, В.Г. Ротмістров довів, що бавовник можна культивувати і без зрошення. А під зрошення по лівобережних степах Дніпра може бути відведено близько 600.000 га, а саме: смуга узбережжя Дніпра завширшки з 10 кілометрів від Горностаївки до Основи й уся площа, яка лежить на захід від лінії, що провести від Каховки на південний схід до Доренбургу і потім на південь. На схід від цієї лінії ґрунти важчі, глинкуваті, менш придатні для культури бавовнику, хоча й тут не виключалася можливість вирощування культури в майбутньому при створенні раннього сорту. Тобто вся площа, яка може в майбутньому зрошуватися, досягала 1,5 млн. га [13]. Розпочинати зрошення варто з західної частини колишнього Дніпровського повіту, де за результатами колективних дослідів одержано найвищі врожаї бавовнику.

Дослідження творчого шляху В.Г. Ротмістрова показало системний підхід вченого до наукових проблем або завдань, вивчення яких займало десятиріччя напруженої праці. Зокрема питанням вирощування бавовнику вчений займався 25 років, підсилюючи отримані результати численними

дослідами. Варто зауважити, що тривалий час певна частина наукових співробітників сільськогосподарської галузі не розглядала перспективи вирощування культури бавовнику в Україні. Проте, результати спостережень за міцністю прядива і тканини з волокна різної стиглості було перевірено в лабораторії Московського вищого технічного училища і встановлено, що прядиво та тканина з нестиглого волокна міцніші, ніж з волокна нормально стиглого та перестиглого. Це означало, що тканина з української бавовни, яка містила в собі 50–70% нестиглого волокна, міцніша за тканини з туркменської та американської бавовни, яка містила досить перестиглого і зовсім мало нестиглого волокна. Так як нестигле волокно–бавовна може використовуватися на текстиль нарівні зі стиглим та перестиглим, то питання про раціональність вирощування культури бавовнику в Україні знімалося.

Список використаних джерел

1. Особова справа Ротмістрова В.Г. – Особистий архів Савченка Я.М.
2. Бавовна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.netafim.com.ua/crop/cotton>.
3. Бавовна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
4. Ротмістрів В.Г. Бавовняник на Україні / В.Г. Ротмістрів. – Х. : Держ. вид-во України, 1930. – 69 с.
5. Ротмістров В.Г. Опыт разведения хлопчатника на юге Европейской России в 1909 году / В.Г. Ротмістров, А.А. Долгушин. – С.–Пб. : Тип. В.Киршбаума, 1910. – 44 с.
6. Ротмістров В.Г. Разведение хлопчатника на северном побережье Черного моря / В.Г. Ротмістров // Бессарабское сельское хозяйство. – 1910. – № 9. – С. 207–211.
7. Ротмістров В.Г. Краткое наставление к разведению хлопчатника на северном побережье Черного моря / В.Г. Ротмістров. – 2-е исп. изд. – Одесса: Славянская тип. Е. Хрисогелос, 1910. – 6 с.
8. Ротмістров В.Г. Краткое наставление к разведению хлопчатника на северном побережье Черного моря / В.Г. Ротмістров // Юго-Восточный хозяин. – 1909. – № 11. – С. 9–13.
9. Ротмістров В.Г. Опыт с новыми культурами в 1927 году / В.Г. Ротмістров // Наркомзем СССР, УССР. Брилевская опытно-оросительная сеть. – Х., 1927. – Вып. 1. – 15 с.
10. Ротмістров В.Г. Краткое наставление к разведению хлопчатника на северном побережье Черного моря / В.Г. Ротмістров. – Одесса: Тип. Акционерного Южно-Русского общества печатного дела, 1909. – 6 с.
11. Запрометов Н.Г. О болезнях хлопчатника в Средней Азии / Н.Г. Запрометов, 1926–1927 г.
12. Ротмістров В.Г. Сущность засухи по данным Одесского опытного поля / В.Г. Ротмістров. – Одесса: Тип. С.Н. Скарлато, 1911. – 66 с.
13. Ротмістров В.Г. Наукова підстава культури бавовнику в Україні / В.Г. Ротмістров // Вісн. прикладної ботаніки. – 1930. – № 1. – С. 25–30.

References

1. Osobova sprava Rotmistrova V.G. – Osoby'sty'j arxiv Savchenka Ya.M.
2. Bavovna [Elektronny'j resurs]. – Rezhym' dostupy: <http://www.netafim.com.ua/crop/cotton>.
3. Bavovna [Elektronny'j resurs]. – Rezhym' dostupy: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
4. Rotmy'striv V.G. Bavovnyany'k na Ukrayini / V.G. Rotmy'striv. – X. : Derzh. vy'd-vo Ukrayiny', 1930. – 69 s.
5. Rotmistrov V.G. Opyty razvedeniya hlochatnika na juge Evropejskoj Rossii v 1909 godu / V.G. Rotmistrov, A.A. Dolgushin. – S.–Pb. : Tip. V.Kirshbauma, 1910. – 44 s.
6. Rotmistrov V.G. Razvedenie hlochatnika na severnom poberezh'e Chernogo morja / V.G. Rotmistrov // Bessarabskoe sel'skoe hozjajstvo. – 1910. – № 9. – S. 207–211.
7. Rotmistrov V.G. Kratkoe nastavlenie k razvedeniju hlochatnika na severnom poberezh'e Chernogo morja

/ V.G. Rotmistrov. – 2-е isp. izd. – Odessa: Slavjanskaja tip. E.Hrisogelos, 1910. – 6 s.

8. Rotmistrov V.G. Kratkoe nastavlenie k razvedeniju hlochatnika na severnom poberezh'e Chernogo morja / V.G. Rotmistrov // Jugo-Vostochnyj hozjain. – 1909. – № 11. – S. 9–13.

9. Rotmistrov V.G. Opyt s novymi kul'turami v 1927 godu / V.G. Rotmistrov // Narkomzem SSSR, USSR. Brilevskaia opytno-orositel'naja set'. – H., 1927. – Vyp. 1. – 15 s.

10. Rotmistrov V.G. Kratkoe nastavlenie k razvedeniju hlochatnika na severnom poberezh'e Chernogo morja / V.G. Rotmistrov. – Odessa: Tip. Akcionernogo Juzhno-Russkogo obshhestva pechatnogo dela, 1909. – 6 s.

11. Zaprometov N.G. O boleznyah hlochatnika v Srednej Azii / N.G. Zaprometov, 1926–1927 g.

12. Rotmistrov V.G. Sushhnost' zasuhi po dannym Odesskogo opytного polja / V.G. Rotmistrov. – Odessa: Tip. S.N. Skarlato, 1911. – 66 s.

13. Rotmistrov V.G. Naukova pidstava kul'tury' bavovny'ku v Ukrayini / V.G. Rotmistrov // Visn. pry'kladnoyi botaniky'. – 1930. – № 1. – S. 25–30.

Kovalenko M. M., PhD student National scientific agricultural library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), max_kmm@ukr.net

Contribution of Professor V.G. Rotmistrov (1866–1941) to development of technology and cultivation of cotton in Ukraine

One of the aspects of the famous naturalist Vladimir Grygorovych Rotmistrov research has been considered, in particular his contribution to the studying and the study of technology of cotton growing in Ukraine. The foundations of its technology has been reported: the cotton-growing regions, botanical differences of cotton varieties, growing cotton without irrigation and with irrigation, crop protection from pests, place cotton in the rotation and cultivation prospects in Ukraine.

Keywords: V.G. Rotmistrov, research, cotton, fiber, soil, nutrition, cultivation.

Kovalenko M. M., аспирант, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека Национальной академии аграрных наук Украины (Украина, Киев), max_kmm@ukr.net

Вклад профессора В.Г. Ротмістрова (1866–1941) в разработку технологій вирощування хлопчатника в Україні

Рассмотрен один из аспектов научной деятельности известного естествоиспытателя Владимира Григорьевича Ротмістрова, в частности его вклад в изучение и обоснование технологии выращивания хлопчатника в Украине. Освещены основы этой технологии: районы выращивания хлопчатника, ботанические различия сортов хлопчатника, выращивание хлопчатника без орошения и с орошением, защита культуры от вредителей, место хлопчатника в севообороте и перспективы выращивания в Украине.

Ключевые слова: В.Г. Ротмістров, опыты, хлопчатник, волокно, грунт, питание, выращивание.

* * *

УДК 636.082+001.8(477):636.082.22

Апостол М. В.

здобувач, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (Україна, Київ), nnsqb@ukr.net

А. О. САПЕГІН – ПІОНЕР ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В СЕЛЕКЦІЇ

Наведено творчий шлях видатного ботаніка, цитолога, генетика, селекціонера, академіка, віце-президента Академії наук УРСР А.О.Сапегіна. Отримавши відрадження до Швейцарії, Німеччини та Чехії, А.О. Сапегін перекочувався на дослідження питань з цитології та генетичних основ спадковості. Результатом цих досліджень став перший підручник в Росії "Закони спадковості, як основи селекції сільськогосподарських рослин", в якому виклав нову ідею – селекцію рослин необхідно проводити на наукових законах про спадковість. Як приват-доцент, одним із перших почав читати курс лекцій з генетики спочатку у Новоросійському, а згодом – Одеському сільськогосподарському інституті, організує осередки з вивчення цитологічних основ спадковості.

Упродовж всього часу своєї діяльності А.О. Сапегін проводив дослідження у кооперації з багатьма установами. Результатом такої діяльності було видання перших підручників: "Основи теорії і методики селекції сільськогосподарських рослин", "Варіаційна статистика" та ін., перетворення дослідної селекційної станції в Українській генетико-селекційній інститут, проведення на його базі Всеукраїнського генетико-селекційного з'їзду та